

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ІНВЕСТУВАННЯ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІPRIORITY DIRECTIONS OF INVESTING
INNOVATIVE ACTIVITIES IN UKRAINE

У статті проаналізовано сучасний стан та ключові тенденції інвестування інноваційної діяльності. Обґрунтовано необхідність державної підтримки інвестування у інноваційно-виробничі кластери та запровадження механізму державно-приватного партнерства щодо реалізації інноваційних програм та науково-дослідних робіт.

Ключові слова: інвестування, державна інвестиційна політика, інноваційно-інвестиційна політика, інноваційна діяльність, пріоритетні напрями інноваційної діяльності.

В статті проведено аналіз сучасного стану та ключових тенденцій інвестування інноваційної діяльності. Обґрунтовано необхідність державної підтримки інвестування у інноваційно-виробничі кластери та запровадження механізму державно-приватного партнерства щодо реалізації інноваційних програм та науково-дослідних робіт.

механізму державно-приватного партнерства в реалізації інноваційних програм та науково-дослідних робіт.

Ключевые слова: инвестирование, государственная инвестиционная политика, инновационно-инвестиционная политика, инновационная деятельность, приоритетные направления инновационной деятельности.

This article deals with the current status and key trends of innovation investments. The author has formed a basic investment benchmark that involves building the high-tech national economic system based on the cluster approach and the mechanism of public-private partnership for implementation of innovative programs.

Key words: investment, state investment policy, innovation and investment policy, innovation, priority directions of innovation activity.

УДК 336.531.2(477)

Швайдак В.М.

аспірант

Національна академія управління

Постановка проблеми. Основою розвитку сучасних соціально-економічних систем є інноваційна діяльність. Інновації дозволяють зменшити соціально-економічне відставання транзитивних держав шляхом розбудови національних інноваційних систем, що потребує значних обсягів інвестування. Однак, в Україні протягом років незалежності проблеми активізації інноваційної діяльності не стали реалізованим пріоритетом державної інвестиційної політики. Про це свідчать такі факти: 1) фінансування наукових і науково-технічних робіт становить 0,64% ВВП проти 2,5 – 3,5% ВВП у високорозвинених країнах; 2) частка реалізації інноваційної продукції у загальному обсязі промислової становить лише 1,4 відсотка (у 2000 році – 9,4%), що у десятки разів нижче, ніж у інноваційних країнах; 3) приріст ВВП за рахунок впровадження нових технологій становить близько 0,7% у порівнянні з високорозвиненими країнами, у яких цей показник сягає 70 відсотків; 4) інноваційна активність промислових підприємств має довгострокову тенденцію до зниження внаслідок нестачі інвестиційних ресурсів; 5) за зведеним індексом інновацій ЄС та можливих конкурентів Україна зайняла передостаннє місце і увійшла до четвертої (найнижчої за рейтингом) групи країн – «інноватор, що формується». Зважаючи на це, перехід національної економіки до інноваційного типу розвитку має забезпечуватись новітніми підходами до інвестування інноваційної діяльності з визначенням його пріоритетних напрямів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На думку вітчизняних вчених, збільшення частки високотехнологічних виробництв до 35–40%, частки наукоємної продукції – до 25–30%, частки підприємств, що впроваджують інновації, в

3–3,5 рази забезпечити умови для підвищення впливу інновацій на економічне зростання України, що дозволить досягти зростання внеску інновацій у 1,5–2 рази [1, с. 178]. Отже, вплив інноваційних чинників є найбільш результативним у забезпеченні довгострокового економічного зростання, що потребує належного інвестиційного забезпечення.

Проблематиці інвестування в інноваційну діяльність в Україні присвячені праці таких вітчизняних вчених, як: О. Амоша, Ю. Бажал, В. Бакуменко, О. Власюк, В. Геєць, М. Єрмошенко, І. Жилияєв, Т. Ковальчук, І. Лукінов, В. Мартиненко, А. Олешко, А. Пересада. Теоретико-методологічні засади інвестиційної діяльності досліджені у працях таких зарубіжних вчених: Л. І. Абалкін, Г. Александер, Р. Гільфердінг, Л. Дж. Гітман, В. Л. Іноземцев, М. Кастельс, Дж. М. Кейнс, Я. Корнаї, Д. Норт, А. Ріх, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, Й. Шумпетер.

Проте, в умовах затяжної фінансово-інвестиційної кризи в національній економіці на фоні глобальної стагнації теоретичні положення та практичні рекомендації щодо інноваційно-інвестиційної політики потребують доповнення і розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення проблемних питань реалізації державної інноваційно-інвестиційної політики та обґрунтування пріоритетних напрямів інвестування інноваційної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» (ст. 4) визначено стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2011 – 2021 роки, зокрема [2]:

1) освоєння нових технологій: а) транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтер-

нативних джерел енергії; б) високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа-, суднобудування, озброєння та військової техніки; в) виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

2) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

3) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

4) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

5) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

У межах стратегічних пріоритетів мають реалізовуватися середньострокові пріоритети інноваційної діяльності загальнодержавного, галузевого та регіонального рівнів. Це передбачає запровадження заходів щодо розвитку інноваційної інфраструктури, бюджетного фінансування, відшкодування відсоткових ставок за кредитами, часткової компенсації вартості виробництва продукції, кредитів за рахунок коштів державного бюджету, позик МФО під державні гарантії, субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, податкових, митних і валютних преференцій. При цьому кошти на реалізацію середньострокових пріоритетів (загальнодержавний і галузевий рівень) мають щорічно виділятися у межах визначених Законом України «Про Державний бюджет» на відповідний рік.

На практиці державні науково-технічні програми та більшість з перерахованих заходів не фінансуються з державного та місцевих бюджетів, а приватні інвестиції відсутні в умовах макроекономічної кризи в Україні.

Фінансування науково-технічної діяльності в Україні не перевищує 0,7% ВВП, тоді як Законом України «Про наукову та науково-технічну діяльність» встановлено норматив – 1,7 відсоток. Протягом останніх 20 років частка витрат на наукові розробки і дослідження у ВВП високорозвинених країн складала 2,5–3,5%, а України – у діапазоні

0,64–1,36% ВВП (рис. 1). Такий рівень наукомісткості ВВП не забезпечує потреб інноваційного розвитку.

Сьогодні рівень випуску високотехнологічної продукції та технологічної укладності України не відповідає загальносвітовим постіндустріальним тенденціям і є вкрай низьким. За випуском продукції третій технологічний уклад складає майже 58%, четвертий – 38%, п'ятий – 4%, і шостий – лише 0,04 відсотка. Відповідно питома вага інноваційних витрат, інвестицій у технічне переозброєння та фінансування науково-технічних робіт у наукомістких галузях (шостий технологічний уклад) не перевищує одного відсотка. На противагу впровадження нових та удосконалених технологій у високорозвинених країнах забезпечує 70–85% приросту ВВП. У цих країнах сконцентровано близько 90% світового наукового потенціалу, що дозволяє контролювати 80% глобального ринку високих технологій обсягом 2,5–3 трлн дол. США. В Україні експорт високотехнологічної продукції становить близько 3% загального обсягу експорту, частка експорту високих технологій у десять разів нижча порівняно з лідером експорту – США та у п'ять разів – порівняно з країнами ОЕСР.

На думку О. Амоші, низький рівень інноваційної діяльності високотехнологічних підприємств України зумовлений такими чинниками:

- низька ефективність використання інвестиційних і бюджетних коштів;
- відсутність власних коштів на технологічне оновлення виробництва і випуск конкурентоспроможної продукції;
- слабкий рівень використання сучасних методів господарювання, у тому числі кластерних об'єднань;
- недостатня підтримка малих інноваційних підприємств [3, с. 178 – 179].

Відсутність фінансових ресурсів на інноваційну діяльність є основним стримуючим фактором до її розвитку, про що свідчить динаміка та структура витрат підприємств на інноваційну діяльність (табл. 1). Найбільша частка інноваційних витрат припадає на власні кошти підприємств та має місце тенденція до її зростання. Так якщо у 2000 р. частка власних коштів підприємств, спрямованих на інноваційну діяльність, становила 79,6%, то у 2015 р. – 97,2 відсотка. Ця тенденція є вкрай загрозливою, оскільки суттєве зниження прибутків підприємств, що відбулось внаслідок політичних подій у 2013 – 2015 роках, обмежує можливості до інвестування власних коштів, а недоступність кредитів у зв'язку з високими процентними ставками та стискання іноземних інвестицій не дозволяють диверсифікувати джерела фінансування інноваційної діяльності. Загалом незадовільний фінансовий стан переважної більшості підприємств та невизначеність державної політики не дозволяють

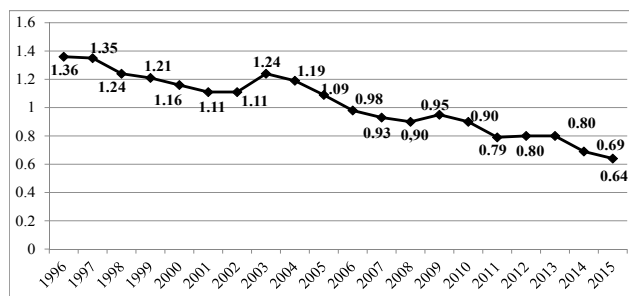

Рис. 1. Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України

Таблиця 1

Витрати підприємств України на інноваційну діяльність*

Рік	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %	Загальна сума витрат		Дослідження і розробки			Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення			Інші витрати	
		млн грн.	% до попереднього року	% до попереднього року	Питома вага, %	% до попереднього року	Питома вага, %	% до попереднього року	Питома вага, %	% до попереднього року	Питома вага, %
2000	18,0	1760,1	15,12	...	61,05	...	23,83		
2001	16,5	1979,4	112,5	64,4	8,66	116,3	63,12	133,2	28,22		
2002	18,0	3018,3	152,5	157,6	8,95	149,3	61,81	158,0	29,24		
2003	15,1	3059,8	101,4	115,8	10,23	100,4	61,24	98,9	28,54		
2004	13,7	4534,6	148,2	142,3	9,82	145,0	59,93	157,1	30,25		
2005	11,9	5751,6	126,8	137,5	10,65	115,9	54,76	145,0	34,59		
2006	11,2	6160	107,1	162,2	16,12	110,8	56,64	84,3	27,24		
2007	14,2	10850,9	176,2	99,4	9,09	214,1	68,85	142,6	22,06		
2008	13,0	11994,2	110,5	126,1	10,37	102,6	63,9	128,9	25,73		
2009	12,8	7949,9	66,3	68,1	10,65	64,9	62,58	69,0	26,77		
2010	13,8	8045,5	101,2	117,7	12,38	101,5	62,79	93,8	24,83		
2011	16,2	14333,9	178,2	108,4	7,53	207,6	73,18	138,4	19,29		
2012	17,4	11480,6	80,1	110,8	10,42	76,8	70,13	80,7	19,45		
2013	16,8	9562,6	83,3	137,0	17,13	68,9	58,00	106,5	24,87		
2014	16,1	7695,9	80,5	107,1	22,8	92,2	66,5	34,7	10,7		
2015	17,3	13813,7	179,5	116,2	14,8	217,8	80,6	76,6	4,6		

* Складено та розраховано за даними Державної служби статистики України

Таблиця 2

Лідруючі сфери венчурного інвестування у світовій економіці*

Сфера економіки	Обсяги інвестицій	Кількість угод
Охорона здоров'я (від фармацевтики до хірургічних пристосувань і електронних систем моніторингу)	\$1,8 млрд	167
Інтернет	\$1,5 млрд	227
Програмне забезпечення	\$490 млн	66
Мобільні технології і телекомунікації	\$388 млн	59
Електроніка	\$284 млн	36
Енергетика та комунальні послуги	\$260 млн	30
Комп'ютерне обладнання та послуги	\$229 млн	26
Промисловість	\$138 млн	21
Продукти і послуги для бізнесу	\$84 млн	15
Автомобілі та транспорт	\$33 млн	6

* Узагальнено за [4]

їм здійснювати дослідно-конструкторські роботи, впроваджувати нові технології та прогресивне устаткування, налагоджувати випуск інноваційної продукції.

За обмежених можливостей прямого державного фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності потребує впровадження механізм державно-приватного партнерства, що передбачає дольову участь держави і бізнесу в інвестуванні інноваційної діяльності на засадах її комерціалізації та непрямого державного регулювання й фінансування у повному обсязі державних науково-технічних програм.

Державно-приватне партнерство має реалізуватися в рамках залучення суб'єктів наукової та інноваційної діяльності до міжнародних інноваційних програм, зокрема, програми «Горизонт 2020» (основні розробники і провайдери – Європейська дослідницька Рада (ERC), Європейський інститут інновацій та технологій (EIT), Спільний Дослідницький Центр (IRC). Програма включає три основні частини: 1) передова наука – приблизний бюджет 24,3 млрд. євро; 2) конкурентоспроможні виробництва (інформаційно-комунікаційні технології, нанотехнології, новітні матеріали, біотехнології, космічна галузь) – приблизний бюджет 17 млрд. євро; 3) відповідь на соціальні виклики (здоров'я, демографічні зміни та добробут, безпека продуктів харчування, дослідження води, біоекономіка, безпечна, енергетика, розумний транспорт, навколишнє середовище, клімат, ефективність ресурсів та сировини, безпечні суспільства – захист свободи та безпеки Європи і її мешканців тощо) – приблизний бюджет 31 млрд. євро. Гранти можуть фінансуватися на 100% від загальних прийнятних витрат, окрім інноваційних грантів, де прибуткові організації отримують максимум 70%, накладні витрати фінансуються ставкою 25% від прямих прийнятних витрат. Загалом орієнтація європейської інноваційної стратегії на розширення горизонтальної координації інноваційної політики та посилення її регіонального рівня дозволить Україні посилити свої інноваційні позиції лише за умови впровадження системи ефективного управління інноваційним розвитком.

Перспективним пріоритетом державно-приватного партнерства має стати забезпечення розвитку інноваційного та венчурного підприємництва. Венчурні інвестиції сприяють освоєнню нових провідних науково-технічних розробок для створення конкурентоспроможних високотехнологічних продуктів і технологій.

Вирішальне значення для венчурного інвестування має сектор економіки. Венчурною компанією SMEA Capital (Сан-Франциско), визначено такі перспективні сектори економіки, зважаючи на вкладені інвесторами кошти у 2012 році (табл. 2).

Український ринок венчурного інвестування істотно відрізняється від іноземних ринків. Найпривабливішими сферами в Україні є будівництво, переробка сільгосппродукції, харчова промисловість, роздрібна торгівля, у той час, як у країнах ЄС і в США – це інвестиції в інновації.

Оскільки в Україні наявні галузі, що мають потенціал зростання й велика кількість перспективних проектів, які потребують фінансування і є потенційно вигідними для венчурного інвестора, нагальною потребою є необхідність виробити грамотну державну політику стимулювання венчурного бізнесу з урахуванням провідного зарубіжного досвіду. Держава має розділити з бізнесом ризики впровадження інновацій та вдосконалити законодавство зі стимулювання інноваційної діяльності, режимів роботи технопарків, автономії українських вищих навчальних закладів [5]. Необхідно впровадити податкові та фінансові стимули для венчурного інвестування.

На паритетних засадах держава і приватний бізнес мають підтримувати інноваційно-виробничі кластери. З метою реалізації кластерного підходу необхідно застосовувати такі інструменти підтримки інноваційних кластерів:

- надання субсидій, безпроцентних інвестиційних кредитів на створення нової продукції та технологій;
- зниження податкового навантаження на кластерні підприємства шляхом звільнення від оподаткування податком на прибуток підприємств, які інвестують в інновації, та виключення витрат на НДДКР з бази оподаткування;
- надання цільових дотацій на науково-дослідні роботи;
- формування механізму державного замовлення на інноваційну продукцію, що випускається в межах кластерів;
- запровадження державних кластерних програм, що включатимуть заходи зі стимулювання міжнародного кластерного співробітництва, прогностичної оцінки ефективності кластерних утворень, фінансування інноваційної діяльності, підтримки нових кластерних галузей, координації взаємодії між потенційними учасниками кластеру.

Першочерговим завданням реалізації пріоритетів інвестування інноваційної діяльності є розбудова інноваційно-виробничих кластерів у агропромисловій та харчовій галузі, деревообробній, текстильній промисловості, військово-промислового комплексу, авіа-, ракетобудуванні.

Висновки з проведеного дослідження. Пріоритетні напрями інвестування в інноваційну діяльність визначені з урахуванням вимог Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» та загальносвітових тенденцій постіндустріально-інформаційного розвитку.

В умовах обмеженості фінансових ресурсів національної економіки інвестиційне забезпечення

пріоритетних напрямів інноваційної діяльності має здійснюватись на засадах механізму державно-приватного партнерства, за якого держава з одного боку надає пряме фінансування та / або співфінансування інноваційних і науково-технічних програм, з іншого – надає непрямі державно-регуляторні фінансові стимули для розвитку інноваційно-виробничих кластерів, розбудови високотехнологічного сектора та інноваційних й венчурних інвестицій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / авт. упоряд.: Г. О. Андрощук, І. Б. Жилиєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
2. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» № 3715-VI від 8 вересня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon4.rada.gov.ua.
3. Амоша О. І. Аналіз причин низької інноваційної активності високотехнологічних підприємств України / О. І. Амоша, Л. М. Саломатіна, С. Л. Передерій // Економіка промисловості. – 2011. – № 4. – С. 165–179.
4. Venture Capital Firm Overview [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://venture-capital-firms.findthebest.com//227/CMEA-Ventures>.
5. Архієреєв С. Роль державної підтримки розвитку венчурного бізнесу для збільшення випуску високотехнологічної та інноваційної продукції / Аналітична записка, НІСД. – 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/May08/08.htm>.